

Nusgalyk şahsyýet Muhammet pygamber azerbaýjan edebiýatynda

Category: Edebiýaty öwreniş, Kitapcy

написано kitapcy | 26 января, 2025

Nusgalyk şahsyýet Muhammet pygamber azerbaýjan edebiýatynda

NUSGALYK ŞAHSYÝET MUHAMMET PYGAMBER AZERBAÝJAN EDEBIÝATYND

Ähli musulmanlar ýaly azerbaýjan türkleri üçinem Alladan soňky iň mukaddes barlyk Beýik Ýaradanyň «Habybym» diýip ýüzlenen,

älemlere rahmet edilip ugradylan Muhammet pygamberdir (s.a.w). Azerbaýjan ýazuw edebiýatynda söýgüli pygamberimiziň ady tutulýan ilkinji eser oguzlaryň umumy edebi ýadygärligi bolan «Gorkut ata» kitabydyr.

«Resul aleýhyssalam zamanyna ýakyn baýat boýundan Gorkut ata diýilýän bir är döredi» sözi bilen başlaýan bu edebi ýadygärligiň on iki boýunyň on biri «Günäňizi ady görkli Muhammet Mustapanyň ýüzüniň suwuna bagyşlasyn», «Günäňizi ady görkli Muhammet Mustapaýa bagyşlasyn», «Günäňizi ady görkli Muhammet Mustapa hormatyna bagyşlasyn», «Günäňizi beýik Muhammet Mustapa hormatyna bagyşlansyn», «Günäleriňizi Habyp hormatyna Alla bagyşlasyn» dogma-dilegleri bilen soňlanýar.

«Gorkut ata» kitabynda «Muhammediň dininiň yşkyna gylyç urdum» diýen Salyr Gazan ýaly oguz ýigitleriniňem köplenç yslam dininiň we onuň pygamberi Hezreti Muhammediň (s.a.w) hatyrasyna söweşe girendiklerini görýäris. Eseriň bir boýunda söweşden öňinçä duşmana garşy hüjüme taýýar ýagdaýda duran oguz ýigitleriniň «ary suwdan täret alyp, iki rekagat namaz okap, ady görkli Muhammede salawat getirendikleri» ýazylypdyr. Kitapda pygamberimize oguzlaryň bildirýän tüýs ýürekden söýgüsi yslam bilen abraý gazanan türkleriň bu dine düýpden baglanandyklarynyň delilidir.¹

Nyzamy Genjewi, Fazlulla Neimi, Essar Töwrizi, Seýit Nesimi, Muhammet Fizuly, Ysmaýyl Hataýy ýaly azerbaýjan klassyk şahyrlary jemigy enbiýa hatmy, nury-huda, mürşidi-kämil, ehli-aman, bedri-düça, kerimi-öwlüýä atlary bilen ýat eden, saýlanan ilçi, beşeriň iň gymmatlusy, aklyň soltany, ylmyň şäheri, döwük ýürekleriň, mätäçleriň oenasy, hassa göwünleriň melhemi, ýetimleriň dosty, gopbamsylaryň duşmany, günäleri bagyşlaýan, adalayly diýip at beren ebedilik bagtyň ýolgörkezijisi Hezreti Pygamberimiziň (s.a.w) gymmatly gylyk-häsiýetlerini we fazylatlaryny öwüp, külli adamzada nusgalyk şahsyýet hökmünde sypatlandyryrlar.

Nyzamy Genjewiniň «Hamsasyndaky» mesnewileriň her birinde söýgüli pygamberimizi öwýän beýtler bar. «Hamsanyň» ilkinji mesnewisi «Syrlar hazynasynda» iň soňky pygamberiň öwgüsine Nyzamy şeýle beýtler bilen başlaýar:

*«Barlygyň löwhasyna başda söz ýazanda galam, –
Ahmediň «elifini» ýazypdyr onda galam.*

«Elif» «ha»-y mülküne häkim edenden bäri,

«Dal» onuň gerdanlygy, «mim» hem oň kemeri.

Bu kemer gerdanlygy edip jemal sahyby,
Sagadat dünýäsinde bolup kemal sahyby...

Pygamberlik baýdagy göklere galkan wada,
Iň soňky pygamberlik berildi Muhammede...

Dünýäniň halkasydyr adyndaky her bir «mim»,
Her iki jahany-da edip özüne teslim».²

Şahyr Hezreti Muhammediň (s.a.w) iň gowy ahlak
aýratynlyklaryny, ähde wepalylygyny, men-menlikden daşda
durmagyny şeýle beýtler bilen wasp edýär:

*«Sadakatda, wepada «elif» gördüler ony,
Pygamberligiň başy, pygamberligiň soňy!*

Jahana baş egmeýän kämil kişi bolsa-da,
Öwünmekden, kibirden uzak gezdi dünýäde».³

Allatagala diňe Hudaýa gulluk etmek, ene-atany sylamak, dogan-
garyndaşyňdan arany açmazlyk, ýolagçynyň, garybyň hakyny
bermek, husyt we isripçi bolmazlyk, zyna golaýlaşmazlyk,
haksyz ýere adama kast etmezlik, ýetimiň malyna eliňi
degirmezlik, beren sözüňde durmak, söwdany dogry etmek, men-
menlik etmezlik, gybat etmezlik, ylym öwrenmek, birek-birege
kömek etmek ýaly ahlak we edep kadaryny⁴ Hezreti Muhammediň
(s.a.w) ilçiliginde we mysalynda adamzada görkezipdir:

*«Şan-şöhrat tapdy “edep”, gelende onuň sesi,
Pelekler, kähkeşanlar – kemeriniň düwmesi.*

Onuň harem öýünde perdeçidir hüýrler,
Ýüreginden suw içer ismet, laýyklyk, hünär.

Sylar günäni gözden türbesini zyýarat,
Hyraç aldy Mekgeden onuň düşdügi gurbet.

Dymmasy köňüllere yşyk salan zaryflyk,

Aýyplara ot urar ondaky yşk, aryflyk...

Adamzadyň iň uly öňbaşçysy, haýyrgähi,
Agyr başly, sypaýy, polat ýöreýişli dahi!

Şodur ezel dersini ebedilik okaýan,
Janyny çyra edip, Taňry nuruny ýaýan».⁵

[1] «Dädem Gorkudyň» kitaby, («Dədə Qorqud Kitabı», Ensiklopedik sözlük («Ensiklopedik Lüğət»). “Öndər Nəşriyyat”, Baku, 2004 ý., 368 sah;

[2] Nyzamy Genjewi «Syrlar hazynasy» («Sirlər xəzinəsi»); (<http://salyan.cls.az/front/files/libraries/2467/books/258621402661224.pdf>);

[3] Nyzamy Genjewi «Syrlar hazynasy» («Sirlər xəzinəsi»). «Lider» nəşirýaty, Baku, 2004 ý., 33 sah;

[4] Syrajeddin Hajy «Nyzamy Genjewiniň döredijiliginde pygamberlik garaýşy we Hezreti Muhammet (s.a.w)» («Həzrət Nizami Gəncəvinin Yaradıcılığında Peyğəmbərlik Anlayışı və Həzrət Məhəmməd (s.a.s.)»), Qrifli neşr, 2006 ý., 293, 294 sah;

[5] Nyzamy Genjewi «Syrlar hazynasy» («Sirlər xəzinəsi»). “Lider nəşriyyat”, Baku, 2004 ý., 33 sah.

Hajali NEJEFOGLY,
professor.

13.07.2023 ý. Edebiýaty öwreniş